

STEFANIA KRZYSZTOFOWICZ-KOZAKOWSKA  
EWA SNEŻYŃSKA-STOLOT

## OBRAZKI WOTYWNE PRZY GROBIE MICHALA GIEDROYCIA

Obrazki wotywne przeznaczone do grobu Michała Giedroycia znane są tylko ze źródeł. Żywoty Giedroycia odnotowują zgodnie, że w 1521 r. pierwszą tablicę malowaną, ofiarowała do jego grobu Anna mieszcza krakowska, z wdzięczności za przywrócenie życia dziecku, które urodziło się martwe<sup>1</sup>. Opis tego cudu wskazuje, że była to tablica ilustrująca dokładnie przebieg całego zdarzenia. Mniej wiemy o drugiej tablicy Anny Szydłowieckiej, która po szczęśliwym porodzie grób jego „nawiedziła i ... znaczną tablicę zostawiła”<sup>2</sup>. Pominąwszy wzmianki o wotach i tabliczkach srebrnych, następne tablice wotywne pochodziły już z XVII w. W 1614 r. czterej żołnierze uwolnieni z niewoli w Moskwie ofiarowali cztery tablice wotywne, a w rok później Grzegorz Donkowski z powiatu rościńskiego — tablicę z napisem dziękczynnym za uratowanie od nieprzyjaciół<sup>3</sup>. Źródła odnotowują więc siedem tablic wotywnych, z których tylko o jednej wiadomo dokładnie, że miała charakter ilustracyjny.

Opisane obrazki nie zachowały się, a ich miejsce zajął duży wymiarów obraz, ufundowany zapewne w nawiązaniu do faktu, że bp Marcin Szyszkowski zezwolił 4 czerwca 1624 r. na wydobycie szczątków Michała Giedroycia i wystawienie w kościele św. Marka, a następnie umieszczenie ich w nagrobku przy głównym ołta-

<sup>1</sup> K. Przeworski, *Vita beati Michaelis Ordinis S. Mariae de Metro de poenitentiae beatorum martyrum*, Cracovia 1605 b.pag.; Jan z Trzciany, *Zycie bł. Michała Giedroycia*, Kraków 1615 b.pag.; G. Wiwiani, *Żywot bł. Michała Giedroycia*, 1655 s. 100; G. Wiwiani, S. Brzezewski, *Żywot pobożny cuda znaczne i śmierć szczęśliwa bł. Michała Giedroycia*, Kraków 1769 s. 98; C. Skowron, *Giedroyć Michał*, w: *Hagiografia polska*, t. 1, Poznań 1971 s. 365—372; A. G. Dyl, *Michał Giedroyć zwany błogostawiony*, w: *Polscy święci*, 2, Warszawa 1983 s. 63—102; A. Witkowska, *Kulty patnicze piętnastowiecznego Krakowa*, Lublin 1984 s. 55, 94.

<sup>2</sup> G. Wiwiani, S. Brzezewski, *dz. cyt.*, s. 100.

<sup>3</sup> *Tamże*, s. 104.

rzu<sup>4</sup>. Obraz składa się ze sceny głównej i dwunastu małych, przedstawiających ważniejsze epizody z życia oraz cuda Michała Giedroycia. W części środkowej klęczy Michał Giedroyc przed ołtarzem z krucyfiksem i obrazem Matki Boskiej. Jest to scena wizji Michała Giedroycia, a Chrystus przemawia do niego następującymi słowami: Michael esto patiens usque ad mortem et habebis coronam vitae (Michale bądź cierpliwy aż do śmierci, a weźmiesz koronę chwały). Przez okna za klęczącym widać dwa płonące domy i ludzi, którzy je pośpiesznie opuszczają, co stanowi nawiązanie do potwierdzonej przez Miechowitę tradycji, że Giedroyc był skutecznym patronem od pożarów. Sceny po lewej (od widza) części obrazu ilustrują ważniejsze wydarzenia z życia Michała, które dadzą się zidentyfikować w oparciu o podpisy pod nimi i jego żywoty. Rozpoczyna je scena obłóczyn w klasztorze w Bystrzycy na Litwie (Suscipit habitum).

Dalej przedstawiono cudowne uratowanie kościoła św. Marka od pożaru, który wybuchł w kamienicy Śmieszkowskiej naprzeciwko kościoła św. Marka (Incendium magnum mitigavit). Poniżej sceny przepowiedzenia przyszłości dwom chłopcom, przeprowadzonym przez rodziców, z których jeden miał zostać kapitanem, a drugi złoczyńcą (Prophetia de duobus filiis) oraz różnym ludziom (Futura praenunciat). W końcu scena znęcania się szatanów nad Michałem w czasie jego nocnych modlitw (A daemonibus verberatur).

Na górnym obramieniu umieszczony jest napis objaśniający charakter obrazu: Beatus Michael Giedroyc dux Litha. Ordinis Canonici. Fratrum de Paenitentia Beatorum Martirum sub regula D. Augustini Militantium miraculis clarus et gloriosus, a po jego bokach dwie sceny. Na lewo (od widza) Uzdrawienie opętanej (Obsessam a demonio liberavit) Katarzyny Rybitiwiki vel Rybarki (Piscatrix), mieszkanki z ulicy Wiślniej — najstarszy z opisanych, pośmiertnych cudów Giedroycia. Na prawo scena opisana w żywotach Giedroycia, który klęczy przed ołtarzem i wymierza sobie rasy dyscypliną (Disciplinam agit).

Sceny z prawej strony obrazu (od widza) rozpoczyna przedstawienie śmierci Giedroycia względnie chwilę bezpośrednio po jego zgonie, kiedy bracia złożyli ciało w zakrystii i radzili nad miejscem jego pochowania (Magno totius populi concursu funus B. Michaeli). Postać ukazana na pierwszym planie po lewej (od widza)

<sup>4</sup> P. Pękalski, *Żywoty świętych patronów polskich*, Kraków 1862 s. 180; S. Krzysztofowicz, E. Śnieżyńska-Stołot, *Obrazki wotywnie z kościoła Bożego Ciała w Krakowie*, PSL R. 21: 1967 s. 46; KZSP, t. 4 cz. 3, *Kościoty i klasztory Śródmieścia*, 2, red. A. Bochnak, J. Samek, Kraków 1978 s. 39—40; A. G. Dyl, *Michał Giedroyc (ok. 1425—1485). Życie i kult*, Kraków 1981.

to zapewne Świętosław ze Sławkowa, zaprzyjaźniony ze zmarłym mansjonarz z kościoła Mariackiego, który zjawił się niespodziewanie z wiadomością, gdzie należy pochować Giedroycia. Jako że bardzo rzadko mówił, wiadomość tę przekazał zakonnikom na karteczce.

Wszystkie następne sceny, ukazują już pośmiertne cuda Michała Giedroycia. Nie są one jednak dosłowną ilustracją cudów, które spisano w 1544 r., a wydano drukiem po raz pierwszy w 1605 r.<sup>5</sup> Rozpoczyna je nie wymieniona w wykazach cudów scena upadku z konia nieznanego mężczyzny, której towarzyszy ukazujący się w chmurach Giedroyc. Nie wykluczone, że jest to powtórzenie jednego ze wspomnianych na początku obrazków, które ofiarowali czterej żołnierze uratowani z niewoli moskiewskiej. Nie rozstrzyga tego jednak towarzyszący scenie napis (Sanus remansit).

Dalej rozgrywająca się w pejzażu, nad rzeką, scena z trzema leżącymi postaciami topielców, którym towarzyszą rodzice, sądząc po strojach mieszczanie i chłopci, a w obłokach widać Giedroycia. Tak napis (Submersum levavit) jak i wykazy cudów wskazują, że chodzi tu o wskrzeszenie młodego Węgra, syna kupca, który utonął w Dunaju oraz odnotowany w 1522 r. cud uratowania chłopca we wsi Spytkowice koło Zatora. Powtórzeniem niezachowanego obrazka wotywnego z 1521 r., ofiarowanego przez Annę mieszkankę krakowską może być następna scena (Abortivum peperit), ukazująca leżącą na łożu położnicę, jej męża i kobietę trzymającą martwe dziecko, które ofiarowują Michałowi Giedroyciowi.

Ostatnia scena przedstawia wielu chorych (Multos egrotos sanant), udających się o pomoc do grobu Michała Giedroycia. Przedstawiony jest tu jego nagrobek, tak jak wygląda obecnie, co uściśla datowanie omawianego obrazu. Uroczyste przeniesienie relikwii Michała Giedroycia do nowego nagrobka nastąpiło 11 sierpnia 1625, jest to więc data post quem dla wykonania obrazu<sup>6</sup>.

Obraz uzupełniony jest dwoma portretami fundatorów i wizerunkiem podpisanym Felix seculum, który przedstawia sześciu świętobliwych duchownych krakowskich: Izajasza Bonera, Jana Kantego, Stanisława Kazimierczyka, Szymona z Lipnicy, Świętosława ze Sławkowa, między którymi jest Michał Giedroyc.

Dzieje kultu Michała Giedroycia związane są ściśle z kultem wymienionych duchownych, którzy żyli w „Szczęśliwym wieku” XV. Kult ten przejawiał się m.in. w zawieszaniu przy grobach tych świętobliwych — z których tylko Jan Kanty doczekał się

<sup>5</sup> K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 4, Lipsk 1839 s. 89.

<sup>6</sup> A. G. Dyl, *Michał Giedroyc zwany błogostawiony*, s. 87.

kanonizacji (1768), a Szymon z Lipnicy — beatyfikacji (1685) — malowanych tablic wotywnych<sup>7</sup>.

Zwyczaj wieszania w kościołach obrazków wotywnych pojawił się we Włoszech pod koniec XIV w. i rozpowszechnił w innych krajach po r. 1500. Początkowo typologicznie nawiązywały one do scen o charakterze fundacyjnym, z czasem wykształciło się kilka, a nawet kilkanaście typów przedstawieniowych, z których wszystkie miały charakter ilustracyjny. Takim najstarszym wzmiankowanym obrazkiem wotywnym w Polsce wydaje się być wspomniana, malowana tablica ofiarowana w 1521 r. do grobu Michała Giedroycia przez Annę, mieszkankę krakowską. O tym, że w Krakowie w XVI w. istniały przy grobach pozostałych pięciu świętobliwych zespoły obrazków wotywnych, świadczy wzmianka w żywocie Izajasza Bonera, pióra Fulgentego Dryjackiego (1670), który wspomina, że wiele z nich spłonęło w 1556 r. Podobnie w liście Zygmunta III do Pawła V z 1609 r., w sprawie beatyfikacji Szymona z Lipnicy, król pisał, że „lud cały ... tabliczki na nagrobku jego, jako świadki otrzymanych dobrodziejstw zawiesza”. Zwyczaj ten szczególnie rozpowszechnił się w XVII w. o czym świadczą żywoty św. Jana Kantego i Stanisława Kazimierczyka. Najstarsze zachowane obrazki wotywne z 1607 r. związane są z Izajaszem Bonerem i pochodzą z kościoła św. Katarzyny w Krakowie (obecnie w Muzeum Narodowym w Krakowie). Najliczniejszy w Krakowie zespół obrazków wotywnych powstałych w ciągu XVII i XVIII w. zachował się w kościele Bożego Ciała, przy nagrobku Stanisława Kazimierczyka.

Od początku XVII w. obserwujemy ożywienie kultu sześciu duchownych krakowskich, co przejawiało się w drukowaniu ich żywotów i wykazów cudów, fundowaniu nagrobków i malowaniu obrazów tych świętych w otoczeniu scen z ich życia i cudów, tak jak omówiony wyżej obraz Michała Giedroycia. Powstawanie tych obrazów poprzedziły ryciny z przedstawieniami św. Floriana (1590) i św. Jacka (1594) w otoczeniu scen z ich życia i cudów, a także wykonana w latach 1605—1606 seria kolońska z wizerunkami polskich świętych i błogosławionych. W oparciu o schemat kompozycyjny tych rycin namalowano w pierwszej połowie XVII w. obrazy: św. Jana Kantego w kościele parafialnym w Męcinie, Szymona z Lipnicy w kościele bernardynów na Stradomiu i omówiony obraz Michała Giedroycia oraz wykonano inne ryciny jak zamieszczony przez Macieja Ubiszewskiego drzeworyt z Świętosławem ze Sławkowa. W ramach kultu sześciu duchownych krakowskich wykształcił się także nowy typ ikonograficzny, określany jako

<sup>7</sup> S. Krzysztofowicz, E. Śnieżyńska-Stolot, *dz. cyt.*, s. 33—52, tam pełny zestaw literatury i rozwinięcie całego problemu.

Felix saeculum, który jednak, jak się wydaje, nie wyszedł poza Kraków.

Na zakończenie pragniemy jeszcze raz powrócić do omówionego obrazu w kościele św. Marka i zidentyfikować przedstawionych na nim fundatorów. Postacie te noszą stroje modne w pierwszej połowie XVII w. i pojawiają się jeszcze raz na drugim wizerunku Michała Giedroycia z około r. 1625, w tymże kościele, który to obraz, pierwotnie znajdował się w ołtarzyku koło jego nagrobka. Brak herbów wskazuje, że fundatorzy obu obrazów byli mieszczanami krakowskimi, którzy głównie — jak wynika z żywotów Giedroycia należeli do jego czcicieli. W pierwszej połowie XVII w. wnętrza kościoła św. Marka, zostało przebudowane staraniem dwóch mieszczan: korpus około 1621 r. z fundacji kupca krakowskiego Walentego Merkiela, a prezbiterium w 1647 r. z fundacji rajcy krakowskiego Marcina Paczosi<sup>8</sup>. Jeden z tych dwóch mieszczan krakowskich wraz z żoną mógł być także fundatorem obrazu, który stanowił niejako uzupełnienie nagrobka Michała Giedroycia.

STEFANIA KRZYSZTOFOWICZ-KOZAKOWSKA,  
EWA ŚNIEŻYŃSKA-STOLOT

#### Les ex-voto près de la tombe de bienheureux Michał Giedroyc

L'habitude de suspendre des ex-voto près de la tombe de bienheureux Michał Giedroyc à l'église Saint-Marc de Cracovie, fut une des manifestations de son culte. Le plus ancien de ces ex-voto, une image, fut offerte en 1521, par Anna, bourgeoise cracovienne, en remerciement pour la vie rendue à son enfant mort-né. Cette plaque, comme six autres d'ailleurs connues par les sources écrites, ne fut pas conservée. Elles furent remplacées par une grande peinture exécutée à l'occasion du transfert des reliques de Michał Giedroyc, en 1625, dans la nouvelle tombe. Le tableau est composé d'une scène principale avec Michał Giedroyc agenouillé et de douze petites scènes illustrant les épisodes principaux de sa vie et de ses miracles. Les portraits des fondateurs et de six membres éminents du clergé cracovien (felices saeculi) complètent ce tableau.

Traduit par Elżbieta Jogalla

<sup>8</sup> J. Szablowski, *Kościół św. Marka w Krakowie*, RKr R. 22: 1929 s. 83; A. Chmiel, *Domy krakowskie, Ulica Stawkowska*, Bibl. Krakowska 73 cz. 1, Kraków 1931 s. 108; KZSP, t. 4 cz. 3/2 s. 33.